

IRODALMI SZEMLE.

A nemzeti királyság eszméjének kialakulása.

Irta: *Krenner Miklós*. Arad. 1901. Rethy Lipót és Fia nyomása. 8°. 258 l.

A XIX. század történetírásának egyik célja többek között azon erkölcsi rugóknak megtalálása, melyek az emberi szellemet mindenkor mozgatták, a tudomány, művészetet és társadalmat előbbrevitték, s új irányokat jelöltek ki a haladás számára. A kutató ész a természet-tudományokban sikerrel használt induktív és deduktív módszer tanulságait alkalmazni kezdé az erkölcsi tudományokra is, hogy a szellemi fejlődés minden ágában bizonyos rendszereket állapíthasson meg, melyek világot derítsenek az ok és az okozat közt levő szoros és szerves összefüggésekre, s hogy törvényeket alkosson a társadalmak, világnézetek, böleseleti problémák, művészi termékek keletkezésére, hatására nézve. Így emelkedett a kritika és a történetírás igazi művészi magaslatra, miután a böleselettel karöltve haladt a tények okainak megismerése és megértése.

Ennek a célnak megvalósítását tűzte ki maga elé Krenner könyve, mely hazánk történelmének egyik legtanulságosabb, de részleteiben talán legkevésbé ismertett fejezetét: a nemzeti királyság eszméjének kialakulását öleli fel.

Művét böleseleti elmélkedéssel kezdi; az emberről, az eszméről és a történeti végzetről. A szerző fatalista; szerinte az embert ösztönei hajtják, melyek az emberi determináció kifejezői; szabadakarat „nincsen, nem volt és soha sem is lesz“. Természetes, hogy e nézet csak filozófiai álláspont, melyhez sok szó férhet. Itt adja a történelem definícióját is, mely „nem az emberek szabad akaratából folyó jelenségek láncolata, hanem eszmék összetétele és küzdelme, megnyilatkoztatva egyszerűbb és finomabb ösztönrendszerű emberek munkájában“. Szóval: művészet és böleselet!

Ezen, figyelemre méltó gondolatokban és észrevételekben bővelkedő, bár, mint a tétellel nem szervesen összefüggő, tehát kissé terjedelmes bevezetés után, áttér a nemzeti királyság eszméje kialakulásának részletes történetére, mely szerinte csak a Hunyadiak korában emelkedett ki önállóan, de első nyomát már az Árpádok korában találják.

De mit is értünk ez eszme alatt? Krenner szerint: a magyar államot fentartó népnek azt a törekvését, mely idegen vérből származó király helyett magyar származású jelöltet, későbbi idők kifejezésével élve, a magyar szent korona valamelyik tagját (*membrum sacrae coronae*) akarta az államszféra képviselétével megbízni, illetve az állam szuverenitás részévé tenni. A nemzeti királyság eszméje már első kipattanásakor is őrtálló volt a nemzeti egészség felett, gátat emelt a nyugati és a bizanci cezarizmusnak, pontosan körülírta a latin és görög egyház, a germán-román és a szláv nyelv területét, megvédte a nyugati művelődést a keleti erő ellenében. Első nagyobb változása az volt, hogy meggyarapította erejét a kereszténységgel, de csak az Aba Sámueltól a Szent István-fele reform nemzetietlen vonásai ellen támasztott forradalom után, I. Endre trónra jutása idejében, midőn e kettő között megtörtént a szerencsés összeolvadás. Kezdetét tehát Aba-Sámuel idejére kell tenni.

Krenner e rész után újra ír egy bevezetés-félét és előadja az emberi társadalom és vallás kialakulását s fejlődését, legtöbbször összefüggésbe hozva a magyarsággal, kimutatva főleg az idegen hatásokat. Itt csak az a megjegyzésünk, hogy nem lehet *ex cathedra* hangoztatni a kabar-székely *continuitást*. A székely-kérdés még nyílt kérdés! Áttér ezután Géza és István politikájának részletes fejtegetésére, s így a kereszténység megalapításának körülményeire; említést tesz a chiliasmusról s a clugny-i szellem elterjedése következtében beálló aszkezisről. Ebben, s nem a szerzőtől felemlített okban: az általános félelemben a földnek régi jóslatok szerint való megsemmisülése miatt az ezredik évben, s az örök élet bekövetkezésében, — kell keresnünk a felpeszsdült vallási életet, mert efféle jóslatról s így általános félelemről semmi egykorú tudósításunk nincsen; ez a nézet csak Baronius egyéb-ként téves közlése alapján terjedt el a történetírásban, mint azt legújabbán kimutatták. Hasonlóképen nem lehet III. Ottó betegét képzelgéseit II. Sylvester befolyásának tulajdonítani, ki nem a régi római birodalom, hanem csak a Nagy Károly-fele német-római császárság újból való felélesztésén, egyébiránt egy megvalósíthatatlan ábrándképen, fáradozott.

Bőven foglalkozik Krenner István politikájával; azt találja, hogy első királyunk a királyságot a nyugati szertartások átvételével valóságos egyházi szellemmel naturálta, mely a királyságot „*Dei gratia*” származtatja. Ez az egyházas felfogás azonban ellenkezett a magyar jogfejlődéssel, mely a királyi közhatalom alapjául szolgáló vezéri hatalmat egy közjogúvá vált magánjogi szerződésből származtatta. Idegen-szerű volt a királyság birtokfelszabadító elmélete is, melynél fogva a birtok felszabadult s kiválóan a törzsi birtokból, mint szállás-, adomány-, s telepítési birtok alapjául szolgált a fejlődő feudalismus egy nemének. Idegen, s mindenesetre bántó volt a magyarságra nézve a

rendszeres törvénykönyv is, mely miatt a régi nemzetgyűlések nem éledtek fel; az állandó letelepülésre való kényszerítés, a magánbirtokok kihalása a királytól elfoglalt országos területből; az ősi hadirendszernek felforgatása, a beözönlő lovagrend, az adók stb. mind reactiót keltettek. Már Istvánnak is küzdenie kellett ezek ellen, de csak futólagos sikert ért el; halála után pedig a nemzeti királyság forradalmi eszméje kiegyenlíteni igyekezett az ellentéteket az idegen szellemű államberendezés s a nemzeti jelleg s egyéniség között, mely először Péter bukásában nyilvánult. A nemzeti királyság eszméjének csirája a Péter uralkodása alatt újból feltámadt nemzetgyűlésen mutatkozott, mely Aba Sámuelet szemelte ki, s tette meg trónutódnak. Jellemének fogyatkozásai azonban magukban foglalták a tragikum magyát, a későbbi katasztrófa csiráját. A nemzeti királyság eszméjének első képviselője elbukott; vétkei nyomában kellett megtörténnie Péter reaktiválásának, hogy azután őt egy újabb mozgalom ismét elseperje. Helyet kellett adnia I. Endrének, kit a nemzeti királyság eszméje emelt fel, s a kit az államfentartás és államkiépítés eszméje vezetett tovább; uralkodásának eredménye mindenesetre a magyar lelkület egyöntetűsége s lelki békéjének helyreállása. Történelmünknek olyan mozzanatai ezek, melyek szellemét, okait s következményeit Krenner könyvében tanulságosan kifejtve és előadva találjuk.

Befejezésül a szerző hangoztatja a nemzeti királyság eszméjéből levonható tanulságokat, melyek közül az egyik az, hogy az alkalmazkodó magyar két örök formához nem tud hűtelen lenni: a politikai szabadsághoz és nemzeti sajátosságához; — a második pedig, hogy a magyarságnak állandó történeti hivatása van e földön, melytől sem ő el nem térhet, sem senki el nem térítheti.

Általában véve Krenner okos és tanulságos, s a magyar történelem egyik érdekes fejezetét új szempontból tárgyaló könyvét nyereségnek kell tekintenünk a hazai történetírásra, habár — szerény véleményünk szerint, — műve nem kifogástalanul rendszeres, és stílusa is ellaposodik a könyv vége felé. Csak a könyv kiállítására van még megjegyzésünk, melynek olvasását apró, szemrontó betűi nagyon megnehezítik. Érdeklődéssel várjuk a mű folytatását.

Lukinich Imre.

Tompa Mihály a költő-pap.

Életrajz Tompa Mihály arcképével és a rávonatkozó irodalom repertoriumával. Irta *S. Szabó József* debreczeni kollégiumi tanár. Budapest, 1901. Hornyánszky V. könyvnyomdája. 116 n. 8 r. lap. Ára 2 kor.

Tompa Mihály, az egyszerű hanvai kálvinista pap iránt se a magyar irodalom se a magyar társadalom nem róttá még le eléggé kegyeletes tartozását, sőt úgy tetszik, mintha némi kiesínylést, némi hidegséget tanúsítanának iránta. 33 éve, hogy a *Virágregék* költője,